

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

ТРЕТІ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

КЕРІВНИК:

К.ю.н. Бутрин-Бока Н.С.

ВИКОНАВ:

Студент групи ПР-34

Мадараш А.

ПЛАН

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРЕТІХ ОСІБ

РОЗДІЛ 2 ВИДИ ТРЕТІХ ОСІБ

2.1. Треті особи, які заявляють самостійних вимог щодо предмета спору

2.2. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору

РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ТРЕТІХ ОСІБ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТРЕТІХ ОСІБ	6
РОЗДІЛ 2 ВИДИ ТРЕТІХ ОСІБ	10
2.1. Треті особи, які заявляють самостійних вимог щодо предмета спору	10
2.2. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору	16
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ТРЕТІХ ОСІБ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	21
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Головний принцип політики держави в галузі забезпечення прав людини і громадянина визначено в ст. 3 Конституції України, а саме: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Право на судовий захист є одним із фундаментальних прав людини, воно посідає чільне місце в структурі конституційно-правового статусу гарантованих Конституцією України прав. Разом з тим, не тільки сторони можуть бути зацікавлені у результатах розгляду цивільної справи судом. Треті особи, на правове становище яких також може вплинути результат судового розгляду, потребують забезпечення своїх прав.

Треті особи визначаються як суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у вже розпочатий між сторонами цивільний процес для захисту особистих суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері цивільно-правових відносин. Їх інтереси відмінні від інтересів позивача та відповідача і не залежать від їх прав.

У цивільному процесі можуть брати участь як треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, так і треті особи, які не заявляють самостійних вимог. Значення участі обох видів третіх осіб полягає у їх зацікавленні у прийнятті судом сприятливого для них рішення, яке максимально відповідатиме їх правам та інтересам. В цілому ж розгляд справи за участю третіх осіб забезпечує більш швидкий розгляд цивільної справи у суді, сприяє всебічному, ефективному дослідженню справи, порушеної до їх вступу або залучення у процес.

Мета курсової роботи. Метою курсової роботи є здійснення аналізу правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України на сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права.

Теоретичні та практичні аспекти участі третіх осіб у цивільному процесі були предметом уваги науковців – процесуалістів Т. Є. Абрамова, С.С. Бичкова, О.В.Бобровника Д. Р. Джалілов, П. П. Заворотько, І.М. Євхутича, Н.Л. Луців-Шумської, З.В. Ромовської, С. Сенік, С.А. Шванкіна, М.Й. Штефана, С.Я. Фурси та ін. Не зважаючи на достатній науковий інтерес до інституту третіх осіб, дана проблематика потребує подальшого дослідження.

Для досягнення поставленої мети виокремлено наступні **завдання**:

- дати визначення третіх осіб у цивільному процесі;
- дослідити ознаки третіх осіб;
- охарактеризувати види третіх осіб у цивільному процесі;
- визначити часові межі участі третіх осіб у цивільному процесі;
- проаналізувати вплив третіх осіб на судовий процес;
- розкрити особливості участі третіх осіб у цивільному процесі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з участю третіх осіб у цивільному процесі.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розуміння третіх осіб у цивільному процесі, чинне цивільне законодавство України, судова практика та юридична література.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ ТРЕТІХ ОСІБ

З метою захисту особистих прав та охоронюваних законом інтересів у вже порушену цивільну справу можуть вступати особи, заінтересовані у результатах розгляду судом справи. ЦПК України такі особи визначені як треті особи (ст. ст. 34, 34) [2].

На законодавчому рівні термін «треті особи» не визначено, що ускладнює визначення правового статусу зазначених осіб, ускладнює розуміння зазначених учасників цивільного процесу. У правовій літературі, присвяченій питанням цивільного процесу, поняття «треті особи» розуміється, переважно, в тому контексті, що відповідні особи є кількісно третіми стосовно сторін – позивача та відповідача. Таку позицію відстоює, наприклад, Т. Є. Абрамова. Автор підкреслює, що у цивільному процесуальному праві термін «треті особи» здебільшого має технічне значення, оскільки стосовно позивача та відповідача ці особи виступають як треті (за рахунком), саме тому вони і називаються третіми особами у цивільному процесі [3]. Аналогічної точки зору дотримуються П. П. Заворотько та М. Й. Штефан. Назву «третя особа», вказують вони, взято не тому, що така особа є зайвою в «чужому» спорі, а тому, що спір відбувається між двома сторонами, а вона є третьою особою, яка вступає в цей спір. Указана назва є суто процесуальною та відбиває справжнє процесуальне становище відповідної особи у спорі між сторонами і немає потреби встановлювати їй нову назву [3]. На нашу думку, зазначений підхід науковців до визначеного законом терміна є правильним, оскільки вказує на місце третіх осіб у колі учасників цивільних процесуальних правовідносин. До того ж, наявність у цивільному процесі власних інтересів дозволяє відокремити «третіх осіб» від співучасників. Отже, треті особи – це суб'єкти цивільного процесу, які для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів вступають в уже розпочатий процес між сторонами або

залучаються до нього та мають юридичний інтерес у справі, відмінний від інтересів сторін [4, 67].

Основною функцією інституту третіх осіб є захист прав та інтересів відмінних і таких, що не залежать від прав сторін цивільного процесу. Крім того, розгляд справи за участю третіх осіб слугує забезпеченню більш швидкого розгляду справи, повнішій концентрації доказів, що, у свою чергу, сприяє всебічному дослідженню розпочатої за ініціативи позивача справи. Об'єднання в одній справі всіх доказів має на меті також процесуальну економію, зокрема ефективність матеріальних ресурсів та часу, запобігає винесенню судом суперечливих рішень.

Неприйняття участі у цивільній справі третіх осіб, які зацікавленні у вирішенні спору, може призвести до порушення прав цієї особи, допущення помилок під час дослідження фактичних обставин справи. В цілому участь третіх осіб у цивільному процесі є важливою гарантією захисту прав фізичних та юридичних осіб, держави, ефективним засобом судового захисту прав, свобод та інтересів. Використання цього інституту в судовій практиці засвідчує його ефективність та надійність як процесуальної форми участі у процесі, що водночас не виключає подальшого вдосконалення цього механізму судового захисту [5, 308].

Характер заінтересованості у справі третіх осіб має і процесуально-правовий і матеріально-правовий характер. Процесуально-правовий характер полягає в тому, що винесене по конкретній справі судом рішення може несприятливо вплинути на права та інтереси заінтересованої третьої особи. Матеріально-правовий характер полягає у недопущенні прийняття судом рішення, яке негативно позначиться на матеріальних правах третьої особи, зокрема у випадку, якщо рішення слугуватиме підставою для подання стороною зворотного (регресного) позову до третьої особи щодо відшкодування збитків. Метою третіх осіб є запобігання залишення об'єкта матеріального спору за відповідачем або присудження його позивачеві. Дії

третіх осіб спрямовані на те, щоб суд прийняв рішення, яке відповідатиме їх інтересам.

Участь у цивільному процесі третіх осіб призводить до виникнення кількох нерозривних, взаємопов'язаних матеріальних правовідносин. І кожен із суб'єктів таких правовідносин має можливість захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів.

Треті особи відносяться до передбачуваних учасників матеріальних правовідносин, пов'язаних зі спірними правовідносинами між сторонами цивільного процесу.

До ознак третіх осіб можна віднести те, що вони:

- вступають у процес, що розпочався (не приймають участь під час формування початкового спірного матеріального правовідношення між позивачем та відповідачем);

- відстоюють власні інтереси, їх заінтересованість має особистий характер. Як слушно зауважив А. О. Мельников, треті особи у цивільному процесі мають матеріальну або процесуальну заінтересованість у результатах розгляду справи, оскільки у дійсності чи на їх думку, спірне матеріальне право належить не сторонам у справі, а їм, чи рішення суду щодо спору про право між сторонами вплине на їх власні матеріальні права [3].

ЦПК України виділено два види третіх осіб – треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору (ст. 34 ЦПК України) і треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору (ст. 35 ЦПК України) [2].

(Деякі процесуалісти, уточнюючи зазначений критерій законодавчої класифікації третіх осіб на види, пропонують й інші, допоміжні ознаки такого поділу. Так, на думку Д. Р. Джалілова, критеріями класифікації третіх осіб на два види є відмінність у:

- підставах виникнення їх правовідносин із судом;
- змісті їх правовідносин із судом;

- впливі рішення суду на права та обов'язки третіх осіб. На думку В. В. Комарова та П. І. Радченка, неоднорідний склад третіх осіб та їх диференційований юридичний інтерес до справи впливає із того, що рішення суду безпосередньо стосується суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб чи побічно на них впливає [3]. На підставі здійснених на науковому рівні аналізу ознак поділу третіх осіб на види можна зробити висновок, що основним критерієм такого поділу є ступінь юридичної заінтересованості третіх осіб. Як наслідок такої заінтересованості виникають відповідні процесуальні правовідносини між третіми особами та судом. При цьому обсяг прав та обов'язків залежить виключно від ступеня юридичної заінтересованості третіх осіб у розв'язанні спору: треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, наділяються всіма правами та обов'язками позивача, а треті особи, які таких вимог не заявляють, – загальними правами та обов'язками осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, тощо.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ ТРЕТІХ ОСІБ

2.1. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору

Ознаки третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору:

- а) вступають у вже розпочатий процес;
- б) втручаються у спір, що виник між сторонами;
- в) мають інтерес у справі, який часто суперечить інтересам позивача та відповідача;
- г) заявляють самостійні вимоги на предмет спору;
- д) їх юридична зацікавленість має особистий характер;
- е) вступають у справу, пред'явивши позов до однієї або до обох сторін.

До третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, належать суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у вже порушену в суді цивільну справу, шляхом пред'явлення позову на предмет спору до однієї чи двох сторін, з метою захисту особистих суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів, які мають матеріальний характер.

Треті особи даного виду можуть не вступати у вже розпочатий цивільний процес, а пред'явити цивільний позов до сторони, яка, після одержання позитивного рішення суду на свою користь, порушить чи поставить під загрозу їх права та інтереси щодо об'єкта спору. Однак винесення рішення по справі не входить в їх інтереси, оскільки ним може бути визнано права за стороною, що ускладнить або унеможливить одержання об'єкта спору, навіть якщо у майбутньому суд визнає право на цей об'єкт за ними.

Процесуальною формою втілення самостійної вимоги третьої особи є позовна заява, яка подається у письмовій формі і має містити:

- найменування суду, до якого подається заява;
- ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, їх місце проживання (перебування) або місцезнаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;
- зміст позовних вимог;
- ціну позову щодо вимог майнового характеру;
- виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги;
- зазначення доказів, що підтверджують кожен обставину, наявність підстав для звільнення від доказування;
- перелік документів, що додаються до заяви (ст. 119 ЦПК України) [2].

Позовна заява підписується третьою особою або її представником із зазначенням дати її подання. До неї додається документ, що підтверджує сплату судового збору. У випадку пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів третьої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. Якщо позовна заява подається представником третьої особи, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження. Крім передбачених ст. 119 ЦПК України реквізитів третій особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, потрібно викласти обставини, що обґрунтовують позовні вимоги на предмет спору між сторонами, із зазначенням доказів, що підтверджують позов, що вказуватиме на зв'язок між вимогою третьої особи і спірними правовідносинами сторін. Саме на нього і на об'єкт їх матеріального спору спрямовується вимога третьої особи, повністю чи частково виключаючи вимогу позивача або зустрічний позов відповідача. Але такою вимога третьої особи стане тоді, коли вона матиме спільні елементи з первісним позовом. В обох вимогах – спільний предмет, оскільки він визначається одними і тими ж спірними матеріальними правовідносинами. Збігається і зміст позовів,

оскільки самостійна вимога за правилом ст. 119 ЦПК України заявляється на предмет спору, тобто повинна суміщатися з первісною. А оскільки наявність обох вимог пов'язана з різним суб'єктним складом, то підстави їх різні, тому що вони покликані обґрунтувати належність суб'єктів до справи такими особами і їх права на предмет спору [2].

Пред'явити цивільний позов в суд першої інстанції треті особи можуть тільки до постановлення судового рішення. За наявності достатніх підстав суд може постановити ухвалу про відмову у допуску третьої особи у справу. Така ухвала не може бути оскаржена третіми особами у апеляційному суді, оскільки дії суду не перешкоджають подальшому рухові справи. Разом з тим, особи, які мають право на апеляційне оскарження рішення суду, можуть у апеляційній скарзі викласти свої міркування в тому числі з приводу законності ухвали суду по даному питанню.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору за правовим становищем мають права і обов'язки позивача (ч. 1 ст. 34 ЦПК України) [2]. Рівність прав позивача і третіх осіб із самостійними вимогами пояснюється тим, що відносно останніх припускається те, що вони є суб'єктами спірного права. Відмінність між ними полягає в тому, що провадження по цивільній справі розпочинається в інтересах позивача, а третя особа із самостійними вимогами вступає у вже порушену справу. Об'єднати цих двох суб'єктів цивільного процесу поняттям позивач неправильно, поняття третьої особи вказує на процесуальну назву особи, яка вступає у справу між двома сторонами.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору в цивільному процесі мають наступні права:

- знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи;
- одержувати копії рішень, ухвал;

- брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

- заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб;

- користуватися правовою допомогою;

- знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти;

- прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти;

- оскаржувати рішення і ухвали суду (ч. 1 ст. 27 ЦПК України) [2];

- протягом усього часу розгляду справи збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову;

- до початку розгляду судом справи по суті шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу позову;

- укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу.

- вимагати виконання судового рішення в частині, що стосується третьої особи (ст. 31 ЦПК України) [2].

Треті особи із самостійними вимогами для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази до або під час попереднього судового засідання, а, якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться – до початку розгляду справи по суті (ч. 2 ст. 27 ЦПК України) [2].

У випадку, коли на боці третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, виступає малолітня або неповнолітня особа, крім вищезазначених прав вона має також процесуальні права:

- безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої думки;

- отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд;

- здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України (ст. 27-1 ЦПК України) [2].

Відповідно до ст. 45 ЦПК України у встановлених законом випадках в інтересах третіх осіб до суду можуть звертатися фізичні та юридичні особи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, Уповноважений Верховної Ради України, прокурор в межах повноважень, визначених законом. Зазначені суб'єкти при цьому повинні надати суду документи, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливають самостійне звернення третіх осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів [2].

Вищезазначені органи та інші особи, які звертаються до суду в інтересах третіх осіб мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. Відмова органів та інших осіб, які, відповідно до ст. 45 ЦПК України, звернулися до суду в інтересах третіх осіб, від поданої ними заяви або зміна вимог не позбавляє її права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимоги у первісному обов'язі [2].

Цивільний процес, що виникає внаслідок подання позову третьою особою із самостійними вимогами до сторін має характер відносної самостійності, оскільки його розвиток залежить від динаміки процесу між сторонами. В той же час припинення цивільного процесу між сторонами не обов'язково припиняє процес між третьою особою і сторонами. Також, у випадку укладення між позивачем та відповідачем мирової угоди не є перешкодою третій особі вимагати розгляду судом її вимоги до сторін. Відносна самостійність цивільного процесу за участю третьої особи, яка

заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, не впливає на повну самостійність цивільних процесуальних правовідносин між позивачем та відповідачем. Реалізація належних їм прав відбувається без будь-яких обмежень, і враховує лише необхідність захисту своїх майнових та особистих немайнових прав.

Після відкриття провадження у справі суд, у випадку встановлення наявності осіб, які можуть заявити самостійні вимоги щодо предмета спору, сповіщає їх про справу та роз'яснює їх право на пред'явлення позову. Оскільки треті особи із самостійними вимогами виступають в цивільному процесі у якості позивачів, початкові позивач та відповідач у зазначених процесуальних правовідносинах виступають у якості відповідачів. У випадку пред'явлення третьою особою позовних вимог до однієї із сторін, відповідачем стає особа, до якої спрямована процесуальна вимога третьої особи.

Таким чином, основними умовами вступу третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору є:

- обов'язковість того, щоб третя особа із самостійними вимогами заявляла право на об'єкт чужого процесу;
- щоб право, яке заявляє третя особа із самостійними вимогами повинно бути самостійним і незалежним від прав сторін (інакше вона може приєднатися до позивача або відповідача у якості співучасника);
- цивільний процес, у який має намір вступити третя особа, повинен тривати;
- третя особа із самостійними вимогами повинна подати позовну вимогу із дотриманням всіх необхідних формальностей [6, 105].

2.2. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору

До третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, ЦПК України відносить суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які беруть участь у цивільному процесі на стороні позивача або відповідача. Метою участі у процесі зазначеного виду третіх осіб є захист суб'єктивних прав та інтересів.

Особа має право брати участь у цивільній справі у якості третьої особи тільки на боці однієї із сторін. Разом з тим, на боці однієї сторони мають право брати участь декілька третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Характер юридичної заінтересованості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у результаті розгляду цивільної справи визначається тим, що винесене рішення може вплинути на права та/або обов'язки щодо позивача або відповідача, що може бути у випадку, коли між третьою особою без самостійних вимог та позивачем мають місце матеріальні правовідносини. Наприклад, якщо фізична особа, за наявності підстав, що виникли до продажу продавцем речі, пред'явить до покупця позов про її витребування, то покупець зобов'язаний залучити до участі в цивільній справі продавця як третю особу, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору. Продавець зі свого боку повинен вступити в справу, тому як негативне для покупця рішення може призвести до виникнення права зворотної вимоги (регресу) покупця щодо отримання від продавця відшкодування заподіяних збитків. За змістом відносини таких третіх осіб зі стороною залежать від правовідносин між сторонами, які становлять предмет позову. У випадку пред'явлення третьою особою (продавцем) регресного позову процесуальні правовідносини між нею та фізичною особою стають предметом самостійного судового розгляду. Окрім попередження зворотної

вимоги третя особа, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може бути заінтересована у запобіганні порушенню належних їй прав, погіршенні правового становища

Правовідносини за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, мають відносний характер, оскільки в них чітко визначені сторони – позивач і відповідач. Роль третьої особи полягає у виступі в якості процесуального помічника однієї із сторін.

Особливістю даного виду цивільних процесуальних правовідносин є наявність двох матеріальних правовідносин – між позивачем та відповідачем та між відповідачем та третьою особою без самостійних вимог.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу лише до ухвалення судом рішення або можуть бути залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі. Якщо суд при прийнятті позовної заяви, здійсненні провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду справи встановить, що судові рішення може вплинути на права і обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору (ст. 35 ЦПК України) [2].

Як третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні позивача у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) може бути залучено Національне агентство з питань запобігання корупції у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» [7] іншою особою (ст. 35 ЦПК України) [2].

Таким чином, відповідно до чинного законодавства треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору поділяються на третіх осіб, що вступають у цивільну справу за власною ініціативою та на тих, що залучаються до участі у цивільній справі за клопотанням визначених законом осіб (суду, прокурора, сторін тощо).

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, мають права та обов'язки, визначені ст. 27 ЦПК України для сторін цивільного процесу. Зокрема мають право: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом тощо [2].

Оскільки треті особи, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, не є суб'єктами спору між позивачем та відповідачем, вони не мають права:

- змінити предмет та підставу позову;
- зменшення або збільшення розміру позовних вимог;
- на відмову від позову;
- на визнання позову;
- на укладення мирової угоди;

- повторення для них процесуальних дій, які були здійснені сторонами й іншими особами, які беруть участь у справі, до їх вступу в процес [8, 150].

В юридичній літературі має місце дискусія щодо можливості залучення третіми особами, які не мають самостійних вимог щодо предмета спору, «субтретіх осіб». З одного боку таке залучення призведе до певного ускладнення цивільного процесу, а з іншого боку допоможе уникнути двох процесів.

Сторона, в якій за рішенням суду виникне право заявити вимогу до третьої особи або до якої у такому випадку може заявити вимогу сама третя особа, зобов'язана повідомити суд про цю третю особу. У заяві про залучення третьої особи повинні бути зазначені ім'я (найменування) третьої особи, місце її проживання (перебування) або місцезнаходження та підстави, з яких вона має бути залучена до участі у справі. На противагу імперативній вказівці закону щодо обов'язку повідомлення про третю особу, можуть мати місце випадки, коли сторони не знають або не можуть знати про місцеперебування третьої особи. Крім того, їх інтереси можуть постраждати у випадку участі у цивільному процесі третьої особи, що, відповідно, буде мати наслідком намагання позивача або відповідача уникнути виконання обов'язку. В даному випадку суд самостійно вирішує питання залучення третьої особи, враховуючи аргументацію сторін щодо заперечення їх проти участі третьої особи.

С.А. Чванкін наголошує на тому, що ініціативу щодо залучення третьої особи до цивільного процесу повинні проявляти самі сторони, на чиєму боці повинні виступати треті особи, оскільки на момент розгляду цивільної справи їх інтереси збігаються. Виникає не однакове ставлення до такого права, яке надається суду у вигляді прояву ініціативи для притягнення в порушений цивільний процес третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, оскільки в даному випадку порушується принцип змагальності цивільного процесу [9].

Суд повідомляє третю особу про справу, направляє їй копію заяви про залучення третьої особи і роз'яснює її право заявити про свою участь у справі. Копія заяви надсилається особам, які беруть участь у справі. Якщо від третьої особи не надійшло повідомлення про згоду на участь у справі, справа розглядається без неї.

Третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, може сама звернутися з заявою про свою участь у справі. Якщо особи, які беруть участь у справі, заперечують проти залучення чи допуску третьої особи до участі в справі, це питання вирішується судом залежно від обставин справи. З питання залучення або допуску до участі в справі третьої особи суд постановляє ухвалу.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ТРЕТІХ ОСІБ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Незважаючи на однозначність ст.ст. 34, 35 ЦПК України, що врегульовують питання участі третіх осіб без самостійних вимог в цивільному процесі, при практичному застосуванні зазначених статей виникають ряд проблем. Так, З. Ромовська наголошує на деяких проблемних питаннях застосування вищевказаних статей на практиці. Зокрема це стосується категорії справ, пов'язаних зі спадковими правовідносинами, в яких під час розгляду цивільних справ судами постійно залучалися у якості третіх осіб без самостійних вимог приватні нотаріуси, державні нотаріальні контори, бюро технічної інвентаризації, районні управління юстиції, органи опіки і піклування. Залучення вказаних суб'єктів є свідченням ігнорування норм законодавства, зокрема ЦПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 35 ЦПК України, зазначає науковець, третя особа, яка не заявляє самостійної вимоги щодо предмета спору, може вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на її права або обов'язки щодо однієї зі сторін. Слово «може» у цій правовій нормі зазначено двічі не дарма. Насамперед, воно стосується передумови наділення статусом третьої особи. Нею є гіпотетичний, евентуальний вплив майбутнього рішення суду на права та обов'язки цієї особи щодо однієї зі сторін. Відсутність щонайменшої підстави для моделювання такого впливу мала б стати перешкодою для отримання статусу третьої особи. Однак практика пішла іншим шляхом. Вказані суб'єкти, беручи участь у справах, досить часто не мають жодної підстави припускати, що рішення суду могло б вплинути на їхні права та обов'язки) [10, 35]. Вона наголошує на необхідності розмежовувати посадовий обов'язок та цивільний обов'язок. Роз'яснення щодо деяких питань участі третіх осіб врегульовано

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. [11]. Разом з тим, ситуація суттєво не змінюється. Так, Р. оспорив заповіт, вважаючи, що в момент його нотаріального посвідчення Л. не розуміла значення своїх дій, оскільки щойно вийшла зі стану наркозу після проведеної операції. У цьому разі були підстави для залучення нотаріуса як третьої особи, оскільки у разі визнання заповіту недійсним до нього може бути пред'явлено вимогу про відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Третя особа має бути «прив'язана» до позивача або відповідача, тобто до того, стосовно кого вона може отримати права чи обов'язки. Траплялося, що особа, яка бажала вступити в справу, не могла пояснити суду на боці кого вона виступає. Це мало б засвідчити, що можливість її участі у цивільній справі є вельми проблематичною [10, 36].

Як зазначалося вище треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть брати участь у цивільній справі як за власною ініціативою (вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін (ч. 1 ст. 35 ЦПК України)) [2], так і залучатися за ініціативою суду (залучені до участі в справі також за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі (ч. 2 ст. 35 ЦПК України)) [2]. Наприклад, за власною ініціативою третьою особою без самостійних вимог може бути власник автомобіля, за участю якого іншою особою, яка перебувала за кермом, була нанесена шкода. Власник автомобіля зацікавлений у винесенні позитивного для себе рішення. Прикладом участі у справі третіх осіб за клопотанням сторін, інших осіб може бути справа про позбавлення батьківських прав, зокрема залучення баби у якості третьої особи без самостійних вимог, оскільки в майбутньому вона може заявити вимогу про передання їй дитини на виховання.

Існує категорія справ, коли необхідність залучення третьої особи без самостійних вимог є безсумнівним. Наприклад, у разі подання до покупця позову про витребування товару, покупець повинен повідомити про це продавця та подати клопотання про залучення його до участі у справі (ст. 660 ЦК України) [12]; у справі про відшкодування шкоди у зв'язку з ненаданням медичної допомоги необхідно залучити конкретного лікаря, оскільки лікарня, відшкодувавши шкоду, матиме право регресу до нього; у справі про поновлення на роботі і стягнення заробітної плати за вимушений прогул залучити керівника, який видав наказ про звільнення, оскільки з нього можуть бути стягнуті завдані збитки; у справі про визнання особи членом сім'ї спадкодавця бажано залучити спадкоємців за законом, які мають право на спадкування і т.і [10, 37].

Слід звернути увагу, що попри імперативну вказівку зазначеної норми щодо залучення третьої особи без самостійних вимог судом, існує необхідність наявності згоди особи брати участь у цивільній справі. З одного боку особа на власний розсуд обирає варіант участі або ні у справі. З іншого боку, оскільки незалежно від фактичної участі третьої особи, що не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, з моменту постановлення ухвали судом вона вважається такою, що бере участь у справі і на неї поширюється законна сила у частині преюдиціального значення, тому в її інтересах прийняття особистої участі у справі.

В категоріях справ, пов'язаних з участю третіх осіб мають місце випадки, коли статус третьої особи плутають із свідком, співвідповідачем, що призводить до порушення прав та інтересів учасників цивільного процесу, оскільки обсяг прав зазначених суб'єктів значно різниться.

Свої особливості мають цивільні справи про захист прав споживачів. Так, треті особи із самостійними вимогами мають право вступити у справу після відкриття провадження у справі і до закінчення судового розгляду,

пред'явивши позов до позивача або відповідача, або ж до обох сторін. Предмет і зміст первісної позовної вимоги повинні мати спільні елементи з вимогою третьої особи. Підстава первісного позову та позову третьої особи буде різною, тому як суб'єктний склад є різним. Виходячи зі змісту визначень продавця (виробника, виконавця), наведених у ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» [13], можна зробити висновок, що для даних осіб така діяльність є основною, бо вони виконують її на професійній основі. Отже, перехід права власності на товар, який реалізується споживачеві, у разі реалізації речі буде наступним: від виготовлювача (як новостворена річ) до продавця (набуття права власності за договором). У разі реалізації послуги право власності на результати послуги переходитиме від виконавця до споживача за договором. Така схема обумовлює відсутність прав третіх осіб на продукцію, яку вони постачають споживачеві. Звідси ми можемо вивести особливість справ про захист прав споживачів, яка полягає в тому, що у даних справах відсутня третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору [14]. Отже, в даній категорії справ можуть брати лише треті особи, які не мають самостійних вимог щодо предмета спору. Прикладом може слугувати розгляд справ про захист прав споживачів за участю третьої особи без самостійних вимог, яка виступає на стороні виробника або споживача. Третя особа без самостійних вимог в даному випадку заінтересована в можливості завдяки своїй участі вплинути на процес задля позитивного для неї судового рішення, яке вплине на її права та обов'язки.

Кількість справ за участі третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору зростає, оскільки зростає кількість укладених договорів між споживачем та виробником (виконавцем), зокрема: договори підряду (за договором субпідряду робота виконується субпідрядником, однак відповідальність перед споживачем залишається за генеральним

підрядником); договори перевезення багажу (договір укладається між пасажиром та перевізником, а третьою особою без самостійних вимог буде уповноважена на отримання багажу особа); договори комісії (договір укладається між продавцем комісіонером і покупцем, а третьою особою без самостійних вимог буде комітент, тобто управнена сторона договору комісії, яка доручає продавцю-комісіонеру за плату вчинити правочин /правочини від її імені, але за рахунок комітента); договори страхування (договір укладається між страхувальником та страховиком, а третьою особою, яка не має самостійних вимог щодо предмета спору буде вигодонабувач, оскільки договір укладається на його користь).

Треті особи на стороні відповідача у справах про захист прав споживачів можуть брати участь майже в кожній справі, оскільки відповідачами у таких справах у більшості випадків виступають юридичні особи. Третіми особами в таких випадках можуть бути робітники цих організацій відповідно до ст. 1172 ЦК України [12]. З наведеного вище можна зробити висновок, що участь третьої особи без самостійних вимог у справах про захист прав споживачів, як правило, пов'язана з правом регресу. При розгляді позову, пред'явленого за правом регресу, факти, встановлені попереднім позовом, є для третьої особи згідно з ч. 3 ст. 61 ЦПК України обов'язковими, за умови, якщо дана третя особа без самостійних вимог залучалась у процес [14].

Оскільки ч. 2 ст. 34 ЦПК України передбачено, що після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку [2], суд позбавлений права відмови третій особі із самостійними вимогами у цьому. На нашу думку, оскільки суд може прийняти лише одну процесуальну дію, доцільніше було розпочинати цивільну справу автоматично, без відповідного клопотання третьої сторони.

При розгляді цивільної справи може виявитись, що третя особа без самостійних вимог на предмет спору до цивільного процесу залучена помилково. В такому разі вірним буде постановлення судом ухвали, якою буде звільнено таку третю особу від участі у триваючому цивільному процесі. У тому випадку, якщо суд дійде висновку, що достатнім буде просто не викликати таку «помилкову особу» до розгляду цивільного позову та не повідомляти її про час слухання справи, такі дії можуть лягти в основу відміни рішення суду першої інстанції вищестоящими судами [9].

Під час розгляду питання щодо умов вступу у справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, часто не звертається увага на такий важливий момент, як перевірка судом права третьої особи на пред'явлення своєї самостійної вимоги на предмет спору. На практиці недотримання даного правила може призвести до серйозних помилок. Ст. 6 Конвенції про захист прав та основних свобод гарантує кожній людині судовий розгляд «у розумні строки» [15]. Метою зазначеної гарантії є захист усіх сторін судового розгляду від затягування судової процедури. Більш того, вказана гарантія підкреслює важливість того, щоби правосуддя здійснювалось без затримок, які можуть підірвати його ефективність та довіру до нього. Таким чином, значення критерію «розумного строку» полягає в тому, щоби гарантувати винесення судового рішення протягом розумного строку, встановлюючи тим самим межу стану невизначеності, в якому знаходиться та чи інша особа у зв'язку з її положенням цивільно-правового характеру [20].

ВИСНОВКИ

Таким чином, з урахуванням здійсненого нами дослідження можна дати наступне визначення третіх осіб: третіми особами є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у цивільну справу, що розглядається в порядку позовного провадження, для захисту своїх суб'єктивних прав, свобод чи інтересів, відмінних від прав, свобод та інтересів сторін. Значення участі третіх осіб у цивільному процесі полягає у тому, що вони допомагають правильно та обґрунтовано вирішити спір між позивачем і відповідачем, встановити всі дійсні обставини справи, забезпечити реальні гарантії захисту прав осіб, які беруть участь у справі. Також їх вступ в уже відкрите провадження запобігає ухваленню судом суперечливих рішень, сприяє економії часу і засобів, оскільки не буде потреби розглядати ще одну цивільну справу, встановлювати ті самі факти.

Характер заінтересованості у справі третіх осіб має і процесуально-правовий і матеріально-правовий характер. Процесуально-правовий характер полягає в тому, що винесене по конкретній справі судом рішення може несприятливо вплинути на права та інтереси заінтересованої третьої особи. Матеріально-правовий характер полягає у недопущенні прийняття судом рішення, яке негативно позначиться на матеріальних правах третьої особи, зокрема у випадку, якщо рішення слугуватиме підставою для подання стороною зворотного (регресного) позову до третьої особи щодо відшкодування збитків.

Треті особи завжди заінтересовані в результаті розгляду цивільної справи. Разом з тим їх інтереси не завжди збігаються з інтересами відповідача.

Основним критерієм поділу третіх осіб на види є ступінь юридичної заінтересованості третіх осіб. Як наслідок такої заінтересованості виникають відповідні процесуальні правовідносини між третіми особами та судом. При цьому обсяг прав та обов'язків залежить виключно від ступеня юридичної

заінтересованості третіх осіб у розв'язанні спору: треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, наділяються всіма правами та обов'язками позивача.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору за правовим становищем мають права і обов'язки позивача. Рівність прав позивача і третіх осіб із самостійними вимогами пояснюється тим, що відносно останніх припускається те, що вони є суб'єктами спірного права. Відмінність між ними полягає в тому, що провадження по цивільній справі розпочинається в інтересах позивача, а третя особа із самостійними а треті особи, які таких вимог не заявляють, – загальними правами та обов'язками осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, тощо.

Цивільний процес, що виникає внаслідок подання позову третьою особою із самостійними вимогами до сторін має характер відносної самостійності, оскільки його розвиток залежить від динаміки процесу між сторонами. В той же час припинення цивільного процесу між сторонами не обов'язково припиняє процес між третьою особою і сторонами.

Характер юридичної заінтересованості третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, у результаті розгляду цивільної справи визначається тим, що винесене рішення може вплинути на права та/або обов'язки щодо позивача або відповідача, що може бути у випадку, коли між третьою особою без самостійних вимог та позивачем мають місце матеріальні правовідносини.

Вказівка ЦПК України щодо необхідності після вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, розгляду справи за клопотанням цієї особи спочатку, позбавляє суд права відмови третій особі із самостійними вимогами у цьому. На нашу думку, оскільки суд може прийняти лише одну процесуальну дію, доцільніше було розпочинати цивільну справу автоматично, без відповідного клопотання третьої сторони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. // ВВР України. – 1996. - № 30. – Ст. 41.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004р. № 1618 – IV // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 130.
3. Бичкова С. С. Треті особи в цивільному процесі України: поняття, ознаки і види [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/old_jrn.
4. Кройтор В. А. Гражданский процесс : учеб. пособие / В. А. Кройтор. – Х. : Эспада, 2006. – 288 с.
5. Сенник С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в цивільному процесі / Вісник Львівського університету. Серія юридична, 2015. – Випуск 61. – С. 308-314.
6. Зейкан Я.П. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / Я.П. Зейкан. – К., 2011.
7. Закон України «Про запобігання корупції» від 05.12.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 3186.
8. Цивільний процес. Навчальний посібник. Андрушко А.В., Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук та інші К., Прецедент, 2005. – 293 с.
9. Чванкін С. А. Особливості правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України. – Актуальні проблеми держави і права. 2010. – С. 96-103. – С. 97. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v53/16.pdf>].
10. Ромовська З.В., Луців-Шумська Н.Л. Треті особи без самостійної вимоги: проблеми теорії та практики // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – 1(23). – С. 34-39.
11. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

12. Цивільний кодекс України: Офіц. Видання. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2014. – 675с.
13. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991. – № 1023-ХІІ.
14. Рябченко Ю.Ю. Особливості участі третіх осіб у справах про захист прав споживачів. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/>].
15. Конвенції про захист прав та основоположних свобод від 04.11.1950р. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/>].
16. Карнаух Т.М., Ханік-Посполітак Р.Ю. Цивільне процесуальне право: навч. посібник / Т.М. Карнаух, Р.Ю. Ханік-Посполітак. – К., 2011.
17. Цивільний процес України. Академічний курс. Підручник / [за ред. С.Я. Фурси]. – К., 2009.
18. Євхутіч І.М. Участь третіх осіб в цивільному процесі // Науковий вісник Херсонського державного університету, 2014. – Випуск 5. – Том. 1. – С. 168-171.
19. Бобровник О. В. Треті особи в цивільному процесі України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейно право; міжнародне право» / Бобровник Олександр Вікторович. – К., 2009. – 21 с.
20. Мицик Г.Ю. Особливості участі третіх осіб в цивільному процесі // Науково-методичний електронний журнал «Концепт». – 2015. – Т. 8. – С. 316-320. – С. 318. – Режим доступу: <http://e-koncept.ru/2015/65064.htm>.